

ЛОГІЧНА І ПРАВОВА ПРИРОДА ТА РОЛЬ ПРЕЗУМПЦІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ткачук О.С.,
к.ю.н., доцент, вчений секретар
Науково-консультативна рада,
суддя

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення презумпцій у цивільному процесі. Удосконалено класифікацію правових презумпцій на прикладі аналізу цивільно-процесуальних норм. Дано авторське бачення поняття презумпції у цивільному процесі. Проведений загальний аналіз основних підходів до ролі та змісту правових презумпцій у цивільному процесі, що дає змогу говорити, що визначальна роль презумпцій не обмежується тільки питаннями вдосконалення законодавчої техніки та спрощення доказування в судовому процесі, а полягає і в забезпеченні взаємного впливу матеріального та процесуального права.

Ключові слова: презумпція, цивільний процес, цивільне судочинство, види презумпцій у цивільному процесі.

Ткачук О.С. / ЛОГИЧЕСКАЯ И ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И РОЛЬ ПРЕЗУМПЦИЙ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ / Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел

В статье проанализированы научные подходы к определению презумпций в гражданском процессе. Усовершенствована классификация правовых презумпций на примере анализа гражданско-процесуальных норм. Дано авторское видение понятия презумпции в гражданском процессе. Проведен общий анализ основных подходов к роли и содержанию правовых презумпций в гражданском процессе, что позволяет говорить, что определяющая роль презумпции не ограничивается только вопросами совершенствования законодательной техники и упрощения доказывания в судебном процессе, а состоит и в обеспечении взаимного влияния материального и процессуального права.

Ключевые слова: презумпция, гражданский процесс, гражданское судопроизводство, виды презумпций в гражданском процессе.

Tkachuk O.S. / THE LOGICAL AND LEGAL NATURE AND ROLE OF PRESUMPTION IN THE CIVIL PROCEEDINGS OF UKRAINE / High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases

The article analyzes the scientific approaches to the definition of presumptions in the civil process. Improved classification of legal presumptions on the example of the civil procedural rules. Given the author's vision of the concept of the presumption in civil proceedings. Conducted a general analysis of the main approaches to the role and content of legal presumptions in the civil proceedings, suggests that the determining role of the presumption not only limited to the issues of improving the legislative machinery and facilitation of evidence in the trial, and consists in ensuring the mutual influence of substantive and procedural law. It has a modern legal techniques have a wide arsenal of tools. One is the presumption. Presumptions are common to all branches of law. Thus, the presumption can be the basis of law enforcement practices, such as is the case with the presumption of innocence in criminal law. However, it should be remembered that the presumption applies to a particular case, taking into account the mutual influence of substantive and procedural law, which is especially characteristic of civil proceedings. We would like to mention such an important feature of civil justice as the optionality that determines the presence of a wide arsenal of civil law presumptions of the disposition direction. Thus, the legislator considers the free will of subjects of civil relations. This fact is quite significant, because thereby providing the relative autonomy of the contractual relations, guaranteed and non-interference of the state in the relationship which are governed by contract and corporate law, in the absence of these inconsistencies in the legislation.

Promising areas of further research studies see fictions in civil proceedings, the distinction between fictions and presumptions in the civil proceedings, the role of presumptions and fictions in ensuring the mutual influence of substantive and procedural law as an example of civil proceedings.

Key words: presumption civil procedure, civil procedure, types of presumptions in the civil process.

Постановка проблеми. Категорії, що їх сьогодні в юриспруденції називають презумпціями, невіддільні від генези самого феномену права. Розуміння їхнього змісту формувалося й уточнювалося впродовж багатьох віків, а погляди на їхнє місце та роль у правозастосовній практиці постійно змінювалися, часом аж до повного заперечення їх потреби та доцільності. Дискусії навколо цієї проблематики не вщухають і дотепер. Неналежна увага до аналізованих нами правових явищ з боку законодавця, судової влади та доктринальних підходів пояснюється, перш за все, становленням національної правової системи в рамках СРСР, дискретність розвитку якої змушувала вдаватися не до фікцій та презумпцій, а, передусім, до пролетарської правосвідомості та до аналогії закону. Водночас презумпція та фікція активно застосовувалися ще в римському праві. Протягом останніх років увага вітчизняних науковців до презумпцій кардинально змінилась. Науковці всіх галузей права активно ведуть дискусії про роль та місце правових презумпцій у процесуальному законодавстві, використання презумпцій у доказуванні, роль презумпцій у вдосконаленні законодавчої техніки та судового процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях із цивільного процесуального права знаходимо різні підходи до визначення правових презумпцій. Так, деякі цивілісти розглядали правові презумпції як припущення, що ґрунтуються на емпіричних узагальненнях,

котрі закон вважає встановленими, а отже, і суддя мусить приймати за істину [1]. Це визначення, на наш погляд, вартувало б доповнити такими атрибутивними характеристиками: 1) презумпція не потребує спеціального доведення; 2) має існувати можливість її спростування; 3) механізм її дії повинен бути очевидним.

Цікаве визначення, яке відображає механізм дії презумпції, запропонував відомий цивіліст і теоретик права М. Строгович. На його погляд, термін «припущення» вживається у двох значеннях: гіпотеза і презумпція. Як гіпотеза він означає думку, здогадку про можливість, імовірність якого-небудь факту. Презумпція ж є припущенням специфічним. Власне, сам зміст слова «припущення» не цілком відображає поняття презумпції, оскільки презюмований факт вважається таким, що мав місце, лише тоді, коли наявна підстава, передбачена припущенням [2, с. 173]. До вад такого тлумачення слід віднести те, що воно не відображає логічну природу презумпції, а також різницю між припущенням і гіпотезою, яка полягає в умовах і причинах утворення категорій, характері та наслідках їх спростування.

Знані дослідники О. Іоффе (російський та американський цивіліст) і М. Шаргородський (російський та український теоретик у галузі кримінального права і кримінології) визначили презумпцію як припущення про існування юридичного факту, котрий спричинив настання

певних юридичних наслідків [3, с. 262]. Їхнє формулювання певною мірою теж не відбиває всієї логіки природи презумпції, оминає такі її атрибути, як механізм дії та можливість спростування.

Український цивіліст радянського періоду Я. Штутін під припущенням в загальнологічному сенсі розумів індуктивний висновок про існування/не існування певного факту на підставі знання про інший, доведений факт [4, с. 101]. У цьому визначенні бракує характеристики презумпції як різновиду неповної індукції та ймовірнісного узагальнення.

Д. Черемнов доводить, що юридична презумпція в цивільному процесі – це припущення про наявність (відсутність) факту, що має юридичне значення, закріплене в процесуальному законі з метою оптимізації процедури судового розгляду [5, с. 7]. Проте нам здається, що автор дещо звужує зміст презумпції, адже останні безпосередньо впливають на суспільні відносини, більше того вони виступають засобами правового регулювання. Підтвердженням нашої думки можуть слугувати такі відомі презумпції, як презумпція невинуватості, презумпція законності нормативного правового акта.

Вітчизняна дослідниця А. Штефан, розглядаючи питання судового доказування у цивільному процесі, аргументує, що чинне законодавство прямо передбачає можливість встановлення обставин справи на основі ймовірності, відносячи до останньої правові презумпції [6, с. 66-67].

Досить цікавим та змістовним є підхід О. Ульяновської, яка визначає презумпцію як явище, що має індуктивний характер. Інакше кажучи, це абстрактне положення, в якому на підставі певних ознак, ситуацій, позицій робиться загальний висновок, формується презумпція [7].

Варто зазначити, що в європейській правовій системі уявлення про правові презумпції та їхню роль у судовому процесі значно ширші, ніж вітчизняні. Як уважає французький дослідник П. Сандеуар, суддя має право самостійно зробити логічний висновок, що утворює презумпцію [8, с. 309]. Таким чином, на думку вченого, суддя може бути творцем презумпції, що на даний час ще не характерно для національної судово-правової практики та доктрини.

Проведений загальний аналіз основних підходів до ролі та змісту правових презумпцій у цивільному процесі дає змогу говорити, що визначальна роль презумпцій не обмежується тільки питаннями вдосконалення законодавчої техніки та спрощення доказування в судовому процесі, а полягає і в забезпеченні взаємного впливу матеріального та процесуального права. Як загальний приклад можемо навести презумпцію визнання володільця майном власником цього майна, що є прямим втіленням у практику принципу рівності всіх форм власності. Аналогічно можна трактувати презумпцію вини (ст. 614 ЦК України) як, наприклад, реалізацію принципу свободи підприємницької діяльності і, відповідно, відповідальності за її результати та порядок її здійснення.

Варто згадати і те, що, хоча ЦПК України прямо передбачена неможливість обґрунтування доказування на припущеннях (п. 4 ст. 60 ЦПК України), ст. 247 того ж ЦПК України оперує таким поняттям, як «припущення».

Отже, **метою** даної статі є визначення логічної і правової природи та мети презумпцій у національному цивільному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Презумпції широко застосовуються чинним вітчизняним законодавством. Для прикладу згадаємо лише деякі: невинуватості, батьківства, сумлінності учасника цивільних відносин, ринкової ціни угоди, законності нормативного акта, смерті при оголошенні людини померлою. Сьогодні, в умовах перманентних реформаційних процесів у правовому регулюванні практично всіх сторін суспільного життя, виникнення принципово нових сфер, які потребують

уведення у правове поле України, роль презумпцій як одного з механізмів правотворчості істотно зростає.

Водночас українське законодавство не містить вичерпного визначення поняття «презумпція». Тому ця проблема й донині входить до кола наукових інтересів багатьох дослідників, але й з-поміж них немає одностайності. Так, В. Масюк у своєму дисертаційному дослідженні підкреслює, що проблема використання презумпцій загострилася з прийняттям ЦПК України, який не включив до обставин, які не підлягають доказуванню, презюмованих фактів, що у судовій практиці спричиняє деформацію у сприйнятті презумпцій, закріплених нормами права [9, с. 10]. З таким выводом науковця ми погоджуємось частково, адже відповідно до ст. 61 ЦПК України визначені підстави звільнення від доказування, серед яких:

1. Обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, не підлягають доказуванню.

2. Обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування. На нашу думку, даний пункт в цілому відображає зміст правових презумпцій, хоча певною мірою викладений не зовсім коректно. Відповідну норму доцільно було б викласти таким чином: обставини, достовірність яких не викликає сумнівів. Так, наприклад, для чого суду встановлювати факт Чорнобильської катастрофи при підтвердженні статусу учасника ліквідації катастрофи на ЧАЕС? Адже сама катастрофа є загальновідомим фактом. Проте зі змісту п. 2 ст. 61 ЦПК України даний факт слід визнати судом загальновідомим, а вже після цього такий факт буде підставою звільнення від доказування.

3. Обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. У даному випадку мова взагалі йде про використання в цивільному процесі елементів судового прецеденту.

4. Вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанова суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою. Тут теж ми спостерігаємо елементи судового прецеденту.

Виходячи із зазначеного, пропонуємо доповнити ст. 61 пунктом 5 такого змісту: сторони звільняються від доказування презюмованого факту. До таких фактів належать, зокрема: відшкодування батьками, опікунами, піклувальниками шкоди, заподіяної їхніми малолітніми дітьми; шкода підлягає відшкодуванню в повному обсязі; презумпція батьківства при вирішенні питання про стягнення аліментів (за умови, що суду не будуть надані докази, які це спростовують) тощо. Слід зазначити, що така думка активно обговорюється в наукових колах [10].

Зважаючи на ознаки, структуру та причини закріплення у нормах права, презумпціями можна вважати процесуальний засіб врівноваження інтересів сторін, коли одна з них поставлена у важчі умови доказування презюмованого факту порівняно з іншою. Це широке трактування презумпції. У більш вузькому значенні презумпцію можна визначити як прямо або опосередковано передбачене цивільно-процесуальним законодавством і детерміноване метою правового регулювання суспільних цивільних відносин обов'язкове судження, що має природу ймовірності (вірогідності), про наявність або відсутність одного юридичного факту за наявності у цивільно-процесуальних відносинах іншого юридичного факту, ґрунтується на зв'язках між ними та підтверджується попереднім досвідом. Таке тлумачення віддзеркалює традиційне розуміння правової презумпції як судження про невідомий презумпційний факт за наявності відомого факту (підстави презумпції).

Серед презумпцій, якими послуговуються в цивільно-му процесі, виокремлюють дві групи: прямо передбачені в цивільно-процесуальному законодавстві й такі, що з норм права випливають. Про пряму презумпцію, на думку В. Бабаєва, йдеться тоді, коли норма права містить власне презумптивне положення [11, с. 17]. Для таких норм характерними є мовні конструкції на кшталт «... поки не доведено інше ...», «... вважається ...», «... якщо не доведе ...», «... припускається ...» і т. п. [11, с. 30]. Наприклад:

– правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст. 204 ЦК України). Ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. Таким чином, у разі не спростування презумпції правомірності договору (у справі, що переглядається, у зв'язку зі скасуванням судового рішення) всі права, набуті сторонами правочину за цим договором, повинні здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню [12];

– якщо заявник усунув недоліки заяви в установленій строк, вона вважається поданою у день її первинного подання до Верховного Суду України (п. 3 ст. 359 ЦПК України);

– у разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше (п. 2 ст. 390 ЦПК України);

– особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання (ст. 614 ЦК України). Відповідно до частин 1, 2 ст. 614 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання. Установлюючи презумпцію вини особи, яка порушила зобов'язання, ЦК України покладає на неї обов'язок довести відсутність своєї вини. Особа звільняється від відповідальності лише в тому разі, коли доведе відсутність своєї вини у порушенні зобов'язання [13]. Презумпція вини особи, яка порушила зобов'язання, чітко демонструє взаємний вплив матеріального та процесуального права в рамках цивільного судочинства;

– особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили (ст. 617 ЦК України);

– особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини (п. 2 ст. 1166 ЦК України);

– спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила (п. 6 ст. 277 ЦК України);

– фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців ... (ст. 46 ЦК України);

– фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру (ст. 307 ЦК України).

– якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що

вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно й окремо щодо кожної із цих осіб (п. 4 ст. 1220 ЦК України).

Друга група презумпцій – непрямі. До них, на думку В. Бабаєва, належать такі, які безпосередньо не викладені в нормі права, але їх можна вивести з її змісту шляхом умовиводу [11, с. 17]. Приміром: у разі припинення фізичною особою зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо суд поновлює її цивільну дієздатність (ч. 2 ст. 38 ЦК України). У даному випадку ми допускаємо існування конструкції «якщо не доведуть». Адже, якщо до суду надати відповідні матеріали (довідки зі спеціалізованих закладів) про те, що особа на даний час не зловживає спиртними напоями, в суду є всі підстави поновити цивільну дієздатність такої особи. Проте, якщо іншою зацікавленою особою будуть наведені спростовуючі факти, суд вправі залишити заяву без задоволення. Важливим аспектом даного виду презумпцій є семантичний аналіз лексики правової норми, де така презумпція міститься. Йдеться про сенс, значення специфічних мовних засобів, які використовуються у відповідних нормах законодавства: «...якщо...», «... у разі ...», «... якщо не доведуть ...» тощо.

Прикладами непрямих презумпцій можуть слугувати також такі:

– якщо законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом (ч. 5 ст. 12 ЦК України);

– сторони та інші особи, які беруть участь у справі, зобов'язані повідомляти суд про причини неявки у судові засідання. У разі неповідомлення суду про причини неявки вважається, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі, не з'явилися в судові засідання без поважних причин (п. 2 ст. 77 ЦПК України);

– набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права (ст. 330 ЦК України);

– набуття права власності на знахідку (ст. 338 ЦК України; у ч. 1 цієї статті взагалі не йдеться про обов'язок доказування);

– шкода, завдана у зв'язку з користуванням річчю, відшкодовується наймодавцем, якщо буде встановлено, що це сталося внаслідок особливих властивостей або недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати (ч. 2 ст. 780 ЦК України);

– шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, – якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою (ч.1 ст. 1178 ЦК України).

Для позивача зазначені факти є такими, що породжують права, а тому вони виступають підставою його позовних вимог і з огляду на пряму вказівку в нормі закону («... якщо буде встановлено ...») він їх повинен довести. У цьому разі обов'язок доказування на протилежну сторону не перекладається. Проте у правовій нормі вживається термінологія, завдяки якій учені виводять з неї пряму презумпцію. Тому у разі прямих презумпцій слід зважати не на семантику лексичних засобів презумптивного положення, а на конструкцію юридичних фактів презумпції, відображених у змісті норми права.

Висновки. Проведений аналіз правових презумпцій у цивільному судочинстві ще раз підкреслює, що в розпорядженні сучасної юридичної техніки є широкий арсенал засобів, одним з яких виступає презумпція. Презумпції

характерні для всіх галузей права. При цьому презумпції можуть становити основу правозастосовної практики, як, наприклад, це відбувається з презумпцією невинуватості у кримінальному праві. Однак слід пам'ятати, що презумпція застосовується до конкретного випадку з урахуванням взаємного впливу матеріального та процесуального права, що особливо характерне для цивільного судочинства. До того ж презумпції не вводяться окремими законодавчими актами, а в змісті правової норми, де міститься конкретна презумпція, вона особливо не виділяється.

Слід також відзначити таку важливу особливість цивільного судочинства, як диспозитивність, що зумовлює наявність широкого арсеналу цивільно-правових пре-

зумпцій диспозитивного спрямування. Цим самим законодавець враховує свободу волі суб'єктів цивільно-правових відносин. Такий факт є досить значущим, оскільки тим самим забезпечується відносна автономія договірних відносин і гарантується невтручання держави у відносини, які регулюються договірним і корпоративним правом, за умови відсутності в них невідповідності законодавству.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків вбачаємо дослідження фікцій у цивільному процесі, розмежування презумпцій та фікцій у цивільному процесі, ролі презумпцій та фікцій у забезпеченні взаємного впливу матеріального та процесуального права на прикладі цивільного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левенталь Я.Б. К вопросу о презумпциях в советском гражданском процессе / Я.Б. Левенталь // Советское государство и право. – 1949. – № 6. – С. 54–58.
2. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе / М.С. Строгович. – М.: АН СССР, 1955. – 383 с.
3. Иоффе О.С. Вопросы теории права / О.С. Иоффе, М.Д. Шаргородский. – М., Госюриздат, 1961. – 379 с.
4. Штутин Я.Л. Предмет доказывания в советском гражданском процессе / Я.Л. Штутин. – М., Госюриздат, 1964. – 185 с.
5. Черемнов Д.В. Юридичні презумпції та фікції в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Д. В. Черемнов; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 20 с.
6. Штефан А.С. Поняття судового доказування у цивільному процесі / А.С. Штефан // Часопис Академії адвокатури України. – том 8. – № 1(26). – 2015. – С. 64–72.
7. Ульяновська О. Розмежування понять правової презумпції та правової фікції. Погляди провідних учених [Електронний ресурс] / Оксана Ульяновська // Віче. – № 10. – 2011. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2567/>
8. Сандевуарь П. Структура правовой системы: государственное право и частное право / П. Сандевуарь // Les divisions du droit: droit public et droit privé / P. Sandevouir. – 2-е изд. – М. : Французская организация технического сотрудничества [и др.], 1994. – 64 с.
9. Масюк В.В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.В. Масюк ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 20 с.
10. Руда Т.В. Підстави звільнення від доказування у цивільному судочинстві України і США: порівняльно-правовий аспект / Т.В. Руда // Вісник Верховного Суду України. – № 11. – 2011. – С. 41–48.
11. Бабаев В.К. Советское право как логическая система / В.К. Бабаев. – М., 1978. – 253 с.
12. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 2 вересня 2015 року № 6-639цс15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/8FF763182562E81BC2257EBA002DE5D5](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/8FF763182562E81BC2257EBA002DE5D5)
13. Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за перше півріччя 2013 р. [Електронний ресурс] / Верховний Суд України. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/B9D219F2884FDA10C2257BCF00206177](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/B9D219F2884FDA10C2257BCF00206177)